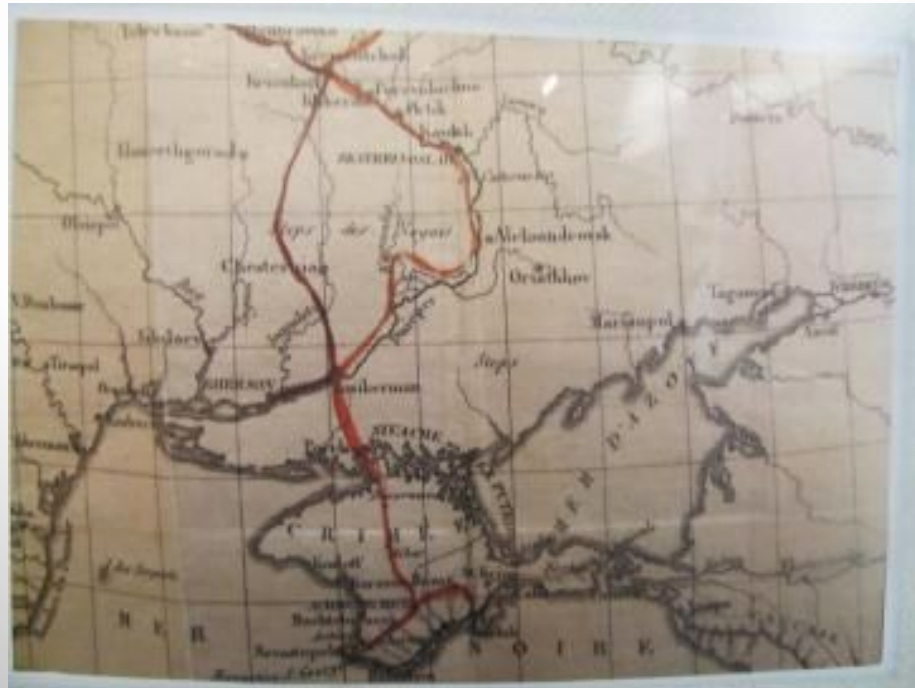

ТЕМА 2. ТЕРИТОРІЯ КРАЮ У ХVІ – ХVІІІ СТОЛІТТЯХ

Тема: Заселення «Дикого поля». Заснування міст і слобод

Мета

- назвати хронологічну послідовність головних подій; час утворення міст і слобод, будівництва ліній укріплень, міст-фортець;
- показати на карті географічні межі Дикого поля та прикордонні держави;
- пояснити із застосуванням нових понять і термінів походження назви краю «Слобожанщина» й утворення міст та слобод;
- висловити власне судження про заселення Слобідської України та спосіб життя перших переселенців;
- виховувати інтерес до історії рідного краю.

Пригадайте

1. Якими були передумови заселення Дикого поля?
2. Чому небезпечно було вести господарство на Слобідській Україні?
3. Чому люди прагнули жити за міцними стінами фортець?
4. Якими були причини масового переселення жителів з Правобережної України?

План

- 1. Дике поле в історії України.**
- 2. Зміцнення Московською державою своїх південних кордонів на Дикому полі.**
  - А) Бєлгородська лінія укріплень.**
- 3. Переселення українців на Слобожанщину та виникнення міст.**

1. Дике поле в історії України.

Слобідська Україна є однією із частин України. Цікаво, що всесвітньо відомий український філософ Григорій Сковорода, життя якого пов'язане з Харківщиною, називав Лівобережну Україну (тоді казали «Малоросія») своєю матір'ю, а Слобідську Україну — рідною тіткою. Виходить, що наприкінці XVIII ст., коли жив Сковорода, після скасування автономного строю Гетьманщини та Слобідської України саме Дике поле називали Україною.

Найчастіше під назвою **Дике поле** розуміють незаселену територію частини Лівобережної, Слобідської та Південної України.

-Які події привели до появи Дикого поля?

1. Дике поле в історії України.

Слобідською Україною називали територію, що обіймала простір нинішніх Харківської, Луганської, частини Сумської, Донецької, Курської, Белгородської та Воронежської областей.

2. Зміцнення Московською державою своїх південних кордонів на Дикому полі.

Після руйнівних походів монголо-татар на слов'янські землі частина їх у XV ст. переселилась до Криму і там заснувала свою державу — Кримське ханство. Головним заняттям кримських татар були грабіжницькі набіги на землі

сусідніх народів. Татари забирали коней, худобу, продукти, одяг, майно.

Частину людей убивали, деяких забирали в полон. Через територію Дикого поля пролягали шляхи, якими татари робили свої набіги.

Основних татарських шляхів було чотири:

Чорний шлях — між річками Дніпро та Буг,
Кучманський шлях — між річками Буг і Дністер,
Покутський шлях — між річками Дністер і Прут,
Муравський шлях — на Лівобережній Україні.

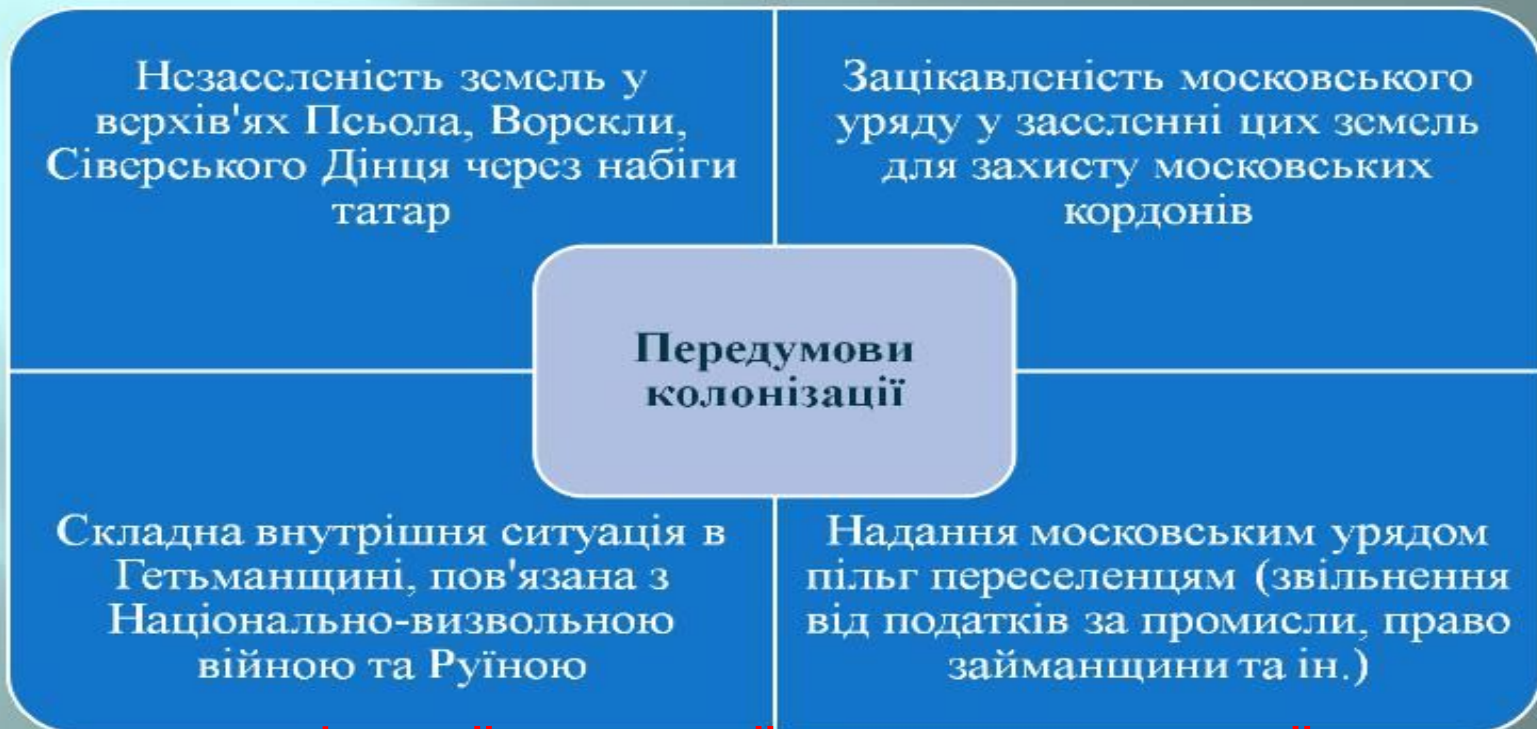
Територією сучасної Харківщини пролягав Муравський шлях. Він проходив степами Дніпровського та Донського басейнів від Кримського перешийку до міста Тули в Росії, між верхів'ями рік, не перетинаючи їх. Від Муравського відокремлювались Ізюмський та Кальміуський шляхи. Цими шляхами татари здійснювали набіги на південні окраїни Московської держави.

2. Зміцнення Московською державою своїх південних кордонів на Дикому полі.

Причини переселення українців на територію Слобожанщини

Поєднання вільної народної та державницької колонізації- особливість заселення південної окраїни

2. Зміцнення Московською державою своїх південних кордонів на Дикому полі.

Белгородська лінія укріплень

З 1635 по 1658 р. велося будівництво *Белгородської лінії укріплень (Белгородської межі)* — системи укріплень на півдні Російської держави, збудованої для захисту від татарських нападів. Белгородська лінія укріплень проходила по території сучасних Сумської, Белгородської, Воронежської, Липецької областей. Белгородська межа проходила від річки Ворскли до річки Челкової через Белгород, Корочу, Новий Оскіл, Острогожськ, Коротож, Воронеж, Усмані, Козлов.

Спорудження Белгородської межі дозволило захистити південь Московської держави від татарських вторгнень та заселити великі райони півдня Московської держави.

По Белгородській межі проходив південний кордон Московської держави.

3. Переселення українців на Слобожанщину та виникнення міст.

За Белгородською лінією укріплень все ще зберігалося багато неораних земель, «диких полів». Після укладення Люблінської (1569 р.) та Брестської (1596 р.) уній починається переселення в ці землі українців, особливо жваво воно відбувалося в першій половині XVII ст.

Як ви думаєте чому саме в першій половині XVII ст. поживається процес переселення на територію “дикого поля”?

3. Переселення українців на Слобожанщину та виникнення міст.

Хвилі масової української колонізації Слобідської України

Перша хвиля

1638

З отаманом Остряницею

Друга хвиля

Під час Визвольної війни

З полковником Дзиковським

Третя хвиля

Кінець 50-х років

Козаки з сім'ями

3. Переселення українців на Слобожанщину та виникнення міст

Перша хвиля масової української колонізації

Перехід в 1638 році козацького повстанського полку на чолі з отаманом Остряницею після невдалого повстання проти Польщі. Білгородський воєвода дозволив 900 козакам з дружинами та дітьми оселитися біля Чугуєва. Проте ця спроба обжитися на нових землях була невдалою. Переселенців обурювало брутальне ставлення до них воєводського начальства. Остряниця ж не міг їх захистити. Козаки звинуватили його в надмірній покірливості воєводі, зчинили бунт і вбили отамана. Самі ж повернулися на Правобережну Україну.

3. Переселення українців на Слобожанщину та виникнення міст.

Друга хвиля масової української колонізації

Після невдалої битви під Берестечком 1651 р. тисячі козаків з родинами і майном перейшли в межі тодішніх незаселених московських володінь. У 1652 р. дві тисячі козаків під проводом полковника Івана Дзиковського з родинами з Волині. Недалеко від Дону заснували місто Острогозьк. У 1652-1654 рр. у місці, де зливалися річки Лопань і Харків, виникла Харківська слобода. Перші мешканці – 37 сімей. Згодом прибули ще 530 родин. Тоді ж було засновано Охтирку. У Чугуєві в 1653-1654 рр. осіли 58 українських родин. Виникло місто Суми. У цьому ж районі виник і Лебедин.

3. Переселення українців на Слобожанщину та виникнення міст.

Третя хвиля масової української колонізації

Нова хвиля переселень пов'язана зі складною обстановкою в Україні після смерті Б.Хмельницького.

Таким чином, протягом кількох десятиліть поруч з Гетьманщиною виникла область з великою кількістю міст і сіл – Слобідська Україна

3. Переселення українців на Слобожанщину та виникнення міст.

Українці, які оселялися на незахищених землях за Белгородською межею, отримували від царського уряду різні пільги: право безмитної торгівлі, звільнення від податків, мали виборних правителів, зберігали свої звичаї та традиції. Таких поселенців називали «свободними». Слово «свобода» поступово трансформувалось у слово «слобода». Поселення стали називати **слободами**, переселенців — **слобожанами**, а район їх розселення — **Слобідською Україною**, або **Слобожанщиною**.

3. Переселення українців на Слобожанщину та виникнення міст.

Серед таких поселень і виникли деякі міста та села Харківщини.

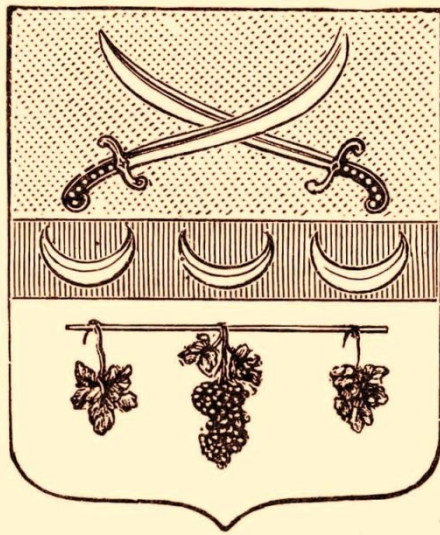
Повідомлення учнів.

Заповніть таблицю «Заснування міст і слобод».

Назва населеного пункту	Дата заснування	Хто заснував

Чугуїв

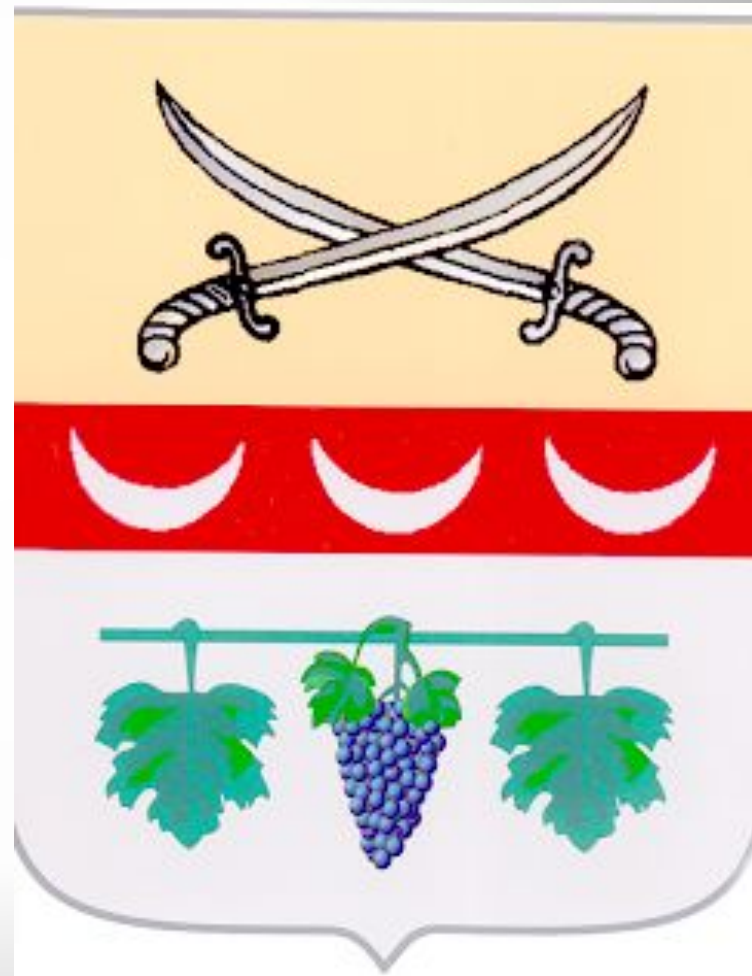
ВЫСОЧАЙШЕ утверждёнъ:
21-го Сентября 1781 года.
Харьковскаго Намѣстничества.

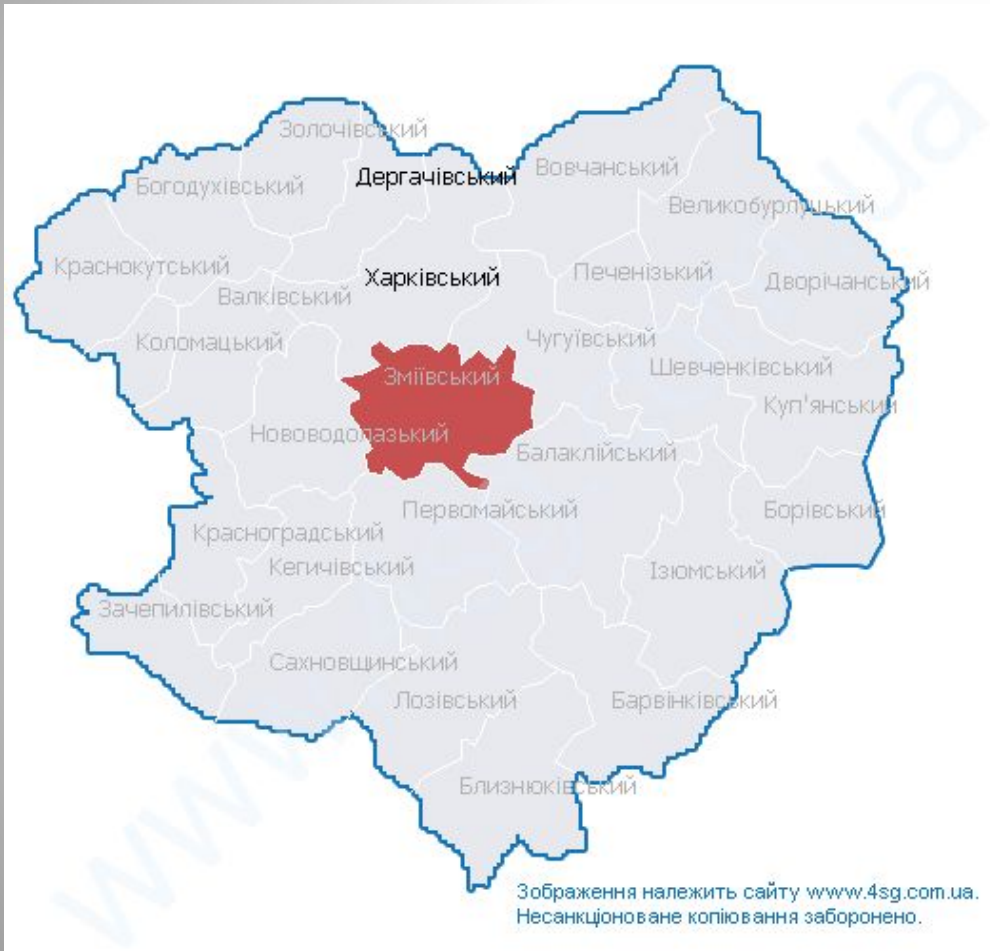
Чугуевъ.

Харьковской губерніи. Заштатный.

Щитъ, раздѣленный на три части, изъ которыхъ, въ первой двѣ сабли, положенныя крестообразно въ золотомъ полѣ, во второй въ красномъ полѣ три серебряныя рогатыя луны, а въ третьей въ серебряномъ полѣ, на шести повѣшанная виноградная съ листьями кисть.
(Старый гербъ).

Зміїв

Бабаї

Ізюм

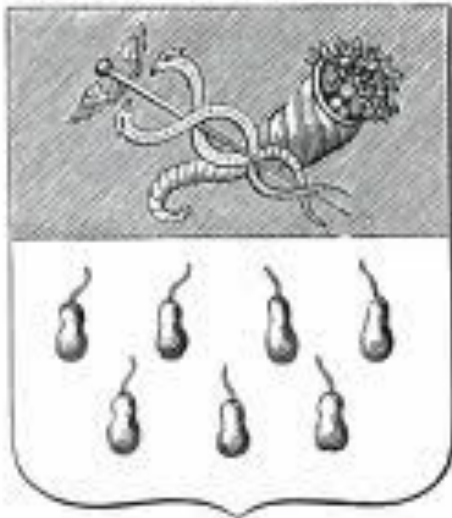

Валки

Краснокутськ

Высочайше утверждёнъ:
21-го Сентября 1781.
Харьковскаго Намѣстничества.

Краснокутськъ.

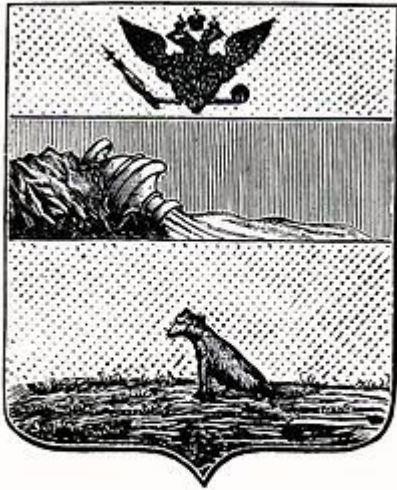
Харьковской губерніи. Уѣздный.

Въ верхней части щита герба Харьковскій, Въ нижней—семь черешень въ серебряномъ полѣ, означающія великое изобиліе сего плода.

Куп'янськ

ВЫСОЧАЙШЕ утверждены:
[21-го Сентября 1781 года.
Воронежскаго Намѣстничества.

Купянскъ.

Харьковской губерніи. Уѣздный.

Въ верхней части щита—гербъ Воронежскій. Въ нижней—сидящій сурокъ въ золотомъ полѣ, каковыми звѣрьками окрестности сего города изобилуютъ.

Богодухів

Золочів

Зображення належить сайту www.4sg.com.ua.
Несанкціоноване копіювання заборонено.

Висновок

Слобожанщина — один з кількох регіонів України, що утворився протягом XVII-XVIII ст. на роздоріжжі Дикого степу між непевними політичними кордонами трьох держав — Росії, Речі Посполитої та Кримського ханства. Довгий час проміжне становище між лісом і степом, осілою та кочовою людністю, на перехрестях старовинних трактів, відкритих як для торгівлі, дипломатії, так і для страхітливих, спустошливих розбоїв, робили цей край зоною інтенсивних контактів і взаємовпливів різних цивілізацій і культур.

Перевіряємо свої знання

1. Яка територія мала назву Дике поле? Чим відштовхувало людей і чим приваблювало Дике поле?
2. Дайте пояснення назви Слобідська Україна.
3. Визначте, у чому полягає особливість заселення території Слобідської України.
4. Перевірка заповнення таблиці.

Домашнє завдання

1. Опрацювати текст параграфа.

2. Творчі завдання

1. Що саме вам відомо про заснування та походження назви вашого рідного міста? Підготуйте повідомлення про виникнення вашого міста.

2. Прочитайте рядки поеми Ліни Костенко «Берестечко» про події того часу та визначте, як вони пов'язані із заселенням Слобожанщини.

“Вночі скриплять вози. Переселенці їдуть. Світ за очі, покидавши своє. Шукати Україну в Україні. Десь має ж бути, десь вона та є! Своя. Свобідна. Ще не занапащена. Де вже не владен лях ані Аллах. Дністро і Буг, Поділля і Брацлавщина Самі себе вивозять на волах. ...Десь при воді спинившись під водою, Де вже воли до ясел заревуть, Бездомні люди, спрагли за свободою, Свої селитьби СЛОБОДАМИ звать.”